

SúčasnÉ právomoci a postavenie monarchu v britskom politickom systÉme a perspektíva ich zmeny z pohľadu britských občanov

Stanislava MIKLUŠOVÁ

Úvod

Britský politický systém, ktorý „funguje viac než 150 rokov“¹ (Rovná, 2004, str. 19) a je považovaný za najstarší fungujúci politický systém súčasného sveta formovaný postupným evolučným vývojom z tradičnej monarchie na konštitučnú monarchiu.

Anglosaské kmene Sasov, Anglov a Jutov od počiatku 5. storočia osídľovali územie Británie, kde vytvorili sedem kráľovstiev. V 8. a 9. storočí Dáni svojimi nájazdmi zničili tri anglosaské kráľovstvá. V 9. a 10. storočí spravoval kráľ krajinu prostredníctvom systému hrabstiev. Prvé zmeny v postavení panovníka nastali už roku 1100, kedy na trón nastúpil Henrich I., ktorý sa formálne zaviazal akceptovať zákon a prijal Chartu slobôd (Chartis of libertis). V tomto období bolo postavenie panovníka ohrozované zo strany šľachty a cirkvi. Rod Plantageneov nastúpil na britský trón roku 1154. Patril k nemu aj Ján Bezzemok, ktorý prijal veľkú listinu slobôd (Magna charta libertatum) roku 1215, ktorá „vymedzovala feudálne práva kráľa a zároveň ochraňovala práva šľachticov, kupcov a miest. Hoci ďalší králi túto listinu poväčšine ignorovali, dnes sa oslavuje ako predchodca modernej demokracie“² (Kenneth, 2005, str. 86). V 15. storočí, kedy sa legitimita kráľa odvodzovala od Boha, boli položené základy absolutistickej monarchie. V rokoch 1532-1559 využívali Tudorovci parlament k ratifikácii najdôležitejších kráľovských zákonov. Obdobie vládnutia Stuartovcov nebolo najúspešnejším. Rozpory Karla I. s parlamentom viedli k rozdeleniu krajiny na dva tábory. Slávna revolúcia roku 1688 položila základ závislosti panovníka na parlamente, čo bolo taktiež prvým krokom ku konštitučnej monarchii. Nasledujúce občianske vojny viedli ku spustošeniu krajiny ako aj k poprave kráľa, pričom šľachta si z revolúcie upevnila svoje postavenie a tak mohla voľnejšie spravovať grófstva. Významnú zmenu priniesol rok 1649, kedy sa Veľká Británia po prvýkrát v dejinách stala republikou s písanou ústavou. Táto forma vlády však vydržala len 11 rokov. Ďalšími panovníkmi sa stali Vilém Oranžský a jeho manželka Mária, ktorí prijatím trónu roku 1689 „popreli božskú autoritu svojej moci a potvrdili jej ododenie od ľudového konsenzu, vyjadreného parlamentom“³ (Rovná, 2004, str. 72). Tým boli položené základy závislosti britského panovníka na

---

¹ ROVNÁ, L.: Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství 2004, str. 19.

² KENNETH, M.: Kniha o vládnutí: Ako sa kde vládne. Bratislava: Fortuna Print 2005, str. 86.

³ ROVNÁ, L.: Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství 2004, str. 72.

parlamente. V 18.storočí musela byť vláda prijateľná pre panovníka, ale zároveň musela byť podriadená väčšinou v parlamente.

Týmto postupným vývojom sa právomoci a pôsobnosť panovníka okresávali až do takej miery, že v súčasnosti má britský monarcha len formálne a reprezentatívne právomoci. A preto otázka mnohých ľudí je, či je potrebná funkcia kráľovnej ak má také slabé postavenie a či je vôbec vhodná konštitučná forma vlády pre Spojené kráľovstvo. Preto v nasledujúcich kapitolách sú zhrnuté všetky významné právomoci kráľovnej a verejná mienka k úlohe monarchu.

1 Postavenie a právomoci britského monarchu

Kráľovná Alžbeta II. , ktorá je štvrtou panovníčkou windsorskej dynastie, panuje od roku 1952, kedy na trón nastúpila po smrti svojho otca, kráľa Juraja VI. V súčasnosti je treťou najdlhšie vládnucou panovníčkou vo svete. V tomto roku oslávila 60. výročie svojej funkcie, pričom sa vo verejnej mienke opäť objavujú kritiky k tejto dedičnej forme vládnutia. Podrobnejšie sa im budeme venovať v ďalšej kapitole.

Panovník je aj naďalej súčasťou britského politického systému, pričom musí zastávať prísne neutrálnu pozíciu v politických záležitostiach krajiny.

Britský panovník „kraluje ale nevládne“⁴ (Rovná, 2004, str. 72), tzn. že stojí na čele štátu pričom moc je sústredená v rukách inej osoby – ministerského predsedu. Taktiež je „hlavou anglikánskej cirkvi a je hlavným veliteľom ozbrojených síl“⁵ (Kenneth, 2005, str. 86).

Dosadzovanie panovníka do svojej funkcie sa koná na základe dvoch aspektov:

1. musí to byť v súlade s platnými zákonmi o nástupníctve, kde sa uplatňuje dedičný princíp, ktorý je zakotvený v celej sústave zákonov.
2. musí to byť v súlade s obyčajovým právom, ku ktorému sa pridáva princíp primogenitúry.

Okrem týchto zakotvení nástupu panovníka na trón existujú aj ďalšie podmienky, ktoré musia byť splnené:

1. príslušnosť k anglikánskej cirkvi
2. panovník musí zložiť predpísaný sľub, ktorý sa skladá spravidla vo Westminsterskom opátstve.

Panovník stojí aj na čele iných štátov, ktoré sú združené v tzv. Commonwealth. Kráľovná je formálne vybavená rozsiahlymi oficiálnymi právomocami – uzatvára zmluvy, prijíma zahraničných veľvyslancov a vysokých komisárov, prijíma a uskutočňuje oficiálne zahraničné návštevy na najvyššej úrovni v záujme podpory diplomatických, kultúrnych a ekonomických vzťahov krajiny.

Ako verejná osoba má dve hlavné úlohy – oficiálne je predstaviteľ štátu a neoficiálne je predstaviteľ národa. Ako súkromná osoba je dôverným poradcom ministerského predsedu.

---

⁴ Tamže, str. 72.

⁵ KENNETH, M.: Kniha o vládnutí: Ako sa kde vládne. Bratislava: Fortuna Print 2005, str. 86.

Právomoci britského monarchu resp. kráľovské prerogatíva⁶, sú len formálne, pričom zasahujú do všetkých zložiek moci. V oblasti exekutívy môže britský panovník na základe pokynov ministerského predsedu či ministrov rozpúšťať parlament, ďalej žiada predsedu víťaznej strany o vytvorenie Kabinetu a vlády. Na základe odporúčania predsedu vlády menuje lordov do hornej komory (House of Lords), jednotlivých ministrov, niektorých súdnych a parlamentných hodnostárov, britských veľvyslancov a pod. „Ďalej má právo udeliť vyznamenanie veľvyslancom, vyšším štátnym úradníkom, predstaviteľom anglikánskej cirkvi a sudcom.“⁷ Má právo vetovať legislatívu pričom túto možnosť v súčasnosti nevyužíva. Tento prerogatív naposledy využila kráľovná Anna na počiatku 18. Storočia. Ďalej má právo „uskutočňovať zahraničnú a obrannú politiku“⁸. V oblasti súdnej moci môže udeľovať milosť aj to len na návrh ministra vnútra. K ďalším významným prerogatívam patrí vyhlásenie vojny či mieru, potvrdenie medzinárodných dohôd, vytváranie korporácií a mnoho ďalších, pri ktorých je potrebný súhlas parlamentu, vlády či príslušného ministra. Významnou úlohou panovníka je otváranie parlamentu a najdôležitejšou reálnou právomocou panovníka je v súčasnosti jeho „právo menovať premiéra“⁹.

V skutočnosti sa však v priebehu historického vývoja postavenie panovníka začalo chápať ako nepolitické a tieto právomoci reálne využíva len výnimočne.

Keďže sa britský panovník nemôže aktívne zúčastňovať na tvorbe politiky, informácie z tejto oblasti získava od viacerých zdrojov. Tu uplatňuje svoje právo byť konzultovaný. Každý deň dostáva správy z rokovania Kabinetu. Predseda vlády má povinnosť informovať panovníka o rozhodnutiach vlády a konzultovať s ním jeho politiku. Tu môže kráľovná uplatniť svoje „právo podporiť a varovať“¹⁰ a vyjadriť svoj vlastný názor a pokúsiť sa tak ovplyvniť rozhodovanie nositeľa reálnej politickej moci. Vplyv panovníka na politiku je teda väčšinou sprostredkovaný. V skutočnosti sa v súlade s ústavou „podriaďuje rozhodnutiam vlády“¹¹.

2 Verejná mienka

Už od vzniku britskej monarchie existujú jej zástancovia a odporcovia. V súčasnosti rastie počet občanov Spojeného kráľovstva, ktorí sa pýtajú na zmysel monarchie a zároveň sa ozývajú aj kritiky na adresu kráľovskej rodiny.

Veľká Británia sa pravidelne venuje prieskumom verejnej mienky o postavení a úlohe monarchu v britskom politickom systéme. Jedným z nich je aj denník *The Guardian*, v ktorom sa objavili argumenty pre a proti zachovaniu monarchie. Hlavným dôvodom takýchto názorov, prečo by monarchia nemala byť, je jej finančná náročnosť a zbytočnosť kráľovskej rodiny. No na druhej strane sa objavujú mnohé argumenty

---

⁶ Prostredníctvom nich môže predseda vlády alebo minister vyjadriť určité opatrenia. V súčasnosti sú dôležité v zahraničnej a obrannej politike.

⁷ ROVNÁ, L.: Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství 2004, str. 75.

⁸ ŠKALOUD, J. a kol.: Komparace politických systémů. Praha: Vysoká škola ekonomická v Prahe 1993, str. 79.

⁹ Tamže, str. 79.

¹⁰ ROVNÁ, L.: Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství, str. 75.

¹¹ ŠKALOUD, J. a kol.: Komparace politických systémů. Praha: Vysoká škola ekonomická v Prahe 1993, str. 79.

práve za monarchiu ako napr. kráľovná je neutrálnym zástupcom všetkých národov Spojeného kráľovstva a tým zachováva dobré vzťahy medzi nimi, ďalej monarchia napomáha k zachovávaniu tradícií a zvykov.

Ďalšími zdrojmi verejnej mienky sú príspevky rôznych odborníkov. Jedným z nich je aj emeritný profesor vlády George Jones, ktorý je zástancom monarchie. Tvrdí, že „dedičná monarchia bola a je prínosom pre britský politický systém a pre demokraciu“.¹² Taktiež obhajuje post kráľovnej tým, že je dobrým radcom pre premiéra a je akýmsi symbolom monarchie a spoločného národa. Naopak tvrdí, že problémy spočívajú ani nie tak s dedičnou monarchiou, ale skôr s niektorými členmi kráľovskej rodiny, ktorý poškodzujú monarchiu netaktným súkromným životom. Je to odôvodnené tým, že hlavnou úlohou kráľovskej rodiny je reprezentovanie národa. Ďalším problémom môže byť triedny problém. K týmto názorom sa prikláňa aj lektor sociológie Gezim Alpion.

Ďalším zástancom monarchie je docent komunikácií Eunice Goes, ktorý tvrdí, že „monarchia prispieva k pokračovaniu určitej úcty v britskej spoločnosti“.¹³

Prieskumy agentúry Mori z roku 2002 ukázali, že až 70% občanov si myslí, že Británia bude republikou do 50 rokov. Ďalšie prieskumy tejto agentúry tvrdia, že republiku by zvolilo približne 20%. Anketa GMTV/Mirror 2008 poukazuje až na 43% za republiku, tzn. že najmenej 10 miliónov ľudí by hlasovalo za zrušenie monarchie. Prieskum verejnej mienky však nie je náhradou za referendum alebo voľby.

Ďalší prieskum verejnej mienky od TURN IT ON! poukazuje na skutočnosť, že starší ľudia sú v súčasnosti spokojný s konštitučnou monarchiou. Rešpektujú kráľovskú rodinu, najmä kráľovnú Alžbetu. Mladí ľudia v Británii si princa Williama a Kate tiež obľúbili, zaujímajú sa o ich život. Je pre nich typické zachovanie kontinuity a predanie žezla mladej generácii.¹⁴

Najčastejšími kritikmi sú teda samotní zástancovia republiky a občania strednej a nižšej triedy, ktorí za najväčší problém monarchie vidia financovanie kráľovskej rodiny a ich škandály. Podľa prieskumu TURN IT ON! vyplýva, že ak bude novým kráľom princ Charles tak všetci stratia záujem, ale ak sa kráľom stane princ William, on môže zlepšiť smerovanie monarchie.

Záver

Napriek tomu, že britský panovník postupným historickým vývojom stratil väčšinu svojich právomocí do takej miery, že v súčasnosti mu zostali tri základné práva vo vzťahu k vláde a to právo byť konzultovaný, právo podporiť a právo varovať, aj naďalej ostáva nenahraditeľnou súčasťou britského politického systému.

Aj keď veľký počet občanov Spojeného kráľovstva kritizuje monarchiu kvôli jej zbytočnosti a finančnej náročnosti, no na druhej strane usudzujú, že reprezentatívna

---

¹² George Jones, emeritný profesor vlády: <https://matisak.wordpress.com/2011/04/28/the-british-monarchy-unifying-or-divise/>

¹³ Eunice Gues, docent komunikácií: <https://matisak.wordpress.com/2011/04/28/the-british-monarchy-unifying-or-divise/>

¹⁴ Erik Jakeš, článok: Turn it on!

http://www.1sg.sk/www/data//01/projekty/2011_2012/no/bam_i.html

úloha kráľovnej napomáha k vnútornej a vonkajšej politike a že svoju úlohu vykonáva skutočne dobre. V konečnom dôsledku kráľovná neusilovala o to, aby sa stala kráľovnou.

Táto forma vlády sa na prvý pohľad môže zdať veľmi krehká, no v skutočnosti prejavuje silu, ktorá sa ukrýva pod kontinuitou národov. Ani tradície nie sú výnimkou pri upevňovaní postavenia konštitučnej monarchie. Panovník aj naďalej ostáva symbolom politického systému a prispieva tak k tradičným rysom britskej politickej kultúry prostredníctvom svojej reprezentatívnej funkcie.

Je veľká pravdepodobnosť, že monarchia v Británii prežije za podmienky, že na trón zasadne silná osobnosť – princ William, ktorý si získal sympatie na celom svete. Ďalšou podmienkou pre stabilitu tohto politického systému bude snaha kráľovskej rodiny vyhýbať sa škandálom, ktoré v najväčšej miere negatívne ovplyvňujú verejnú mienku. Taktiež je dôležité zachovanie jednoty národov. Preto si myslíme, že budúcnosť existencie monarchie je takmer istá. Uvedený prieskum by sme mohli zhodnotiť kladne pre monarchiu, no len čas ukáže, či britský politický systém si dokáže zachovať túto formu.

Literatúra:

FERGUSON, N.: Britské impérium: cesta k modernému svetu. Praha: PROSTOR 2007. 424 strán. ISBN 978-80-7260-175-2.

KENNETH, M.: Kniha o vládnutí: Ako sa kde vládne. Bratislava: Fortuna print 2005. 320 strán. ISBN 80-89144-48-9.

ROCHE, M.: Alžbeta II.: poslední královna. Praha: Práh 2008. 261 strán. ISBN 978-80-7252-211-8.

ROVNÁ, L.: Kdo vládne Británii? Praha: Sociologické nakladatelství 2004, 280 strán. ISBN 80-86429-27-X.

ŠKALOU, J. a kol.: Komparace politických systémů. Praha: Vysoká škola ekonomická v Prahe 1993, 178 strán. ISBN 80-7079-495-X.

George Jones: <https://matisak.wordpress.com/2011/04/28/the-british-monarchy-unifying-or-divise/> [13.3.2012], dostupné, bez zabezpečenia.

Eunice Gues: <https://matisak.wordpress.com/2011/04/28/the-british-monarchy-unifying-or-divise/> [13.3.2012], dostupné, bez zabezpečenia.

Verejný prieskum ankiet Mori a Mirror:
<http://www.republic.org.uk/What%20we%20want/In%20depth/Public%20Opinion/index.php> [13.3.2012], dostupné, bez zabezpečenia.

Erik Jakeš, článok Turn it on!:
http://www.1sg.sk/www/data/01/projekty/2011_2012/no/bam_i.html
[20.3.2012], bez zabezpečenia.